

var gymnasielærer i en provinsby, fjernt fra de store arkiver og biblioteker og uden nær kontakt med et forskningsmilieu. Den burde inspirere andre historikere i en lignende situation til ikke at give afkald på videnskabeligt arbejde.

POVL BAGGE

ERIK HELMER PEDERSEN: Hedesagen under forvandling. Det danske Hedeselskabs historie 1914–1966. København, Gyldendal, 1971. 616 s. Ill. 98,00 kr. Indb. 122,00 kr.

På sin 100-årsdag i 1966 udsendte Det danske Hedeselskab som første del af et stort anlagt jubilæumsværk bogen *Det indvundne Danmark*, der skildrer selskabets historie frem til 1. verdenskrig (jvf. HT 12. rk. II, s. 483 ff.). Da forfatteren dr. Fridlev Skrubbeltrang på grund af andre forpligtelser ikke kunne påtage sig at udarbejde værkets anden del, blev den overdraget til hans tidligere elev, amanuensis ved Institut for økonomisk historie ved Københavns Universitet Erik Helmer Pedersen, som med det nu foreliggende bind har ført selskabets historie frem til jubilæumsåret.

Forfatteren fremhæver i sit forord nogle af de vanskeligheder, han har været oppe imod. Som det anstår sig en ærbødig og sandhedskærlig elev erkender han, at dansk landbohistories førstemand med første bind har sat en standard, som det ikke er let at leve op til. Hertil kommer, at et samtidshistorisk stof stiller særlige krav og sætter visse grænser, som må respekteres. Den største vanskelighed er dog nok, at Det danske Hedeselskab er en så uhåndteriig størrelse med en så speget udvikling og en så mangesidet og ofte indirekte virkeform, at det nærmer sig det umulige at få kram på det.

Forf. oplyser, at det har været overladt til ham selv at administrere de nødvendige begrænsninger, herunder hensynet til endnu levende personer. Hedeselskabet har med en påskønnelsesværdig liberalitet, som karakteriserer afdøde direktør Frederik Heick, ladet ham arbejde helt på egen hånd og uden påbud og anvisninger af nogen art. Lad det være sagt straks, at friheden, så vidt man kan skønne, er forvaltet skønsomt og forsvarligt. At resultatet ikke er blevet så helstøbt et værk som første del, bør man næppe laste forf. for. Både han og Hedeselskabet kan stå sig ved det endda, også på trods af de indvendinger, som siden skal anføres, og som især rejser sig af vanskelighederne med at få det uformelige stof under kontrol.

»En historisk undersøgelse og ikke et bredt anlagt festskrift«, kalder forf. (s. 20) sin bog. Sandheden er dog nok, at den er begge dele, hvilket ikke er spor odiøst. Men man kan måske nok mene, at en enkelt specialundersøgelse dominerer for stærkt og bringer værket noget ud af balance.

Jeg tænker på den meget detaljerede fremstilling af Th. Claudi Wesths udbrud og dannelsen af Statens Grundforbedringsvæsen, der optager mere end $\frac{1}{3}$ af bogen. En vigtig begivenhed i Hedeselskabets historie! Javel, men er det alligevel ikke at bygge *for* stærkt på de forhåndenværende kilders princip at oplyse, hvilken dato og hvilket klokkeslet de første møbler ankom til en institution, i hvilken Det danske Hedeselskab ikke har lod eller del?

Med værkets titel antyder forf., at hans hovedærinde er at skildre de forskydninger i Hedeselskabets virksomhed, som under ydre omstændigheders tvang og ganske stærke indre brydninger har fundet sted siden Enrico Dalgas' død. En »selskabspolitisk undersøgelse« kalder forf. sit arbejde og understreger dermed, at det ikke så meget er de konkrete opgaver, Hedeselskabet i de behandlede 50 år har løst, ja end ikke summen af dem, han vil redegøre for. Han diskuterer (s. 16) muligheden af denne fremgangsmåde, men forkaster den til fordel for den selskabspolitiske synsvinkel.

Fremstillingen falder i 5 hovedafsnit af meget ulige længde og karakter. Det første og største er på ca. 320 sider. Det fjerde og mindste på netto $4\frac{1}{2}$ side. Hertil kommer en indledning, der introducerer de hovedproblemer, forf. vil beskæftige sig med, og et afsluttende afsnit med »opsummerende bemærkninger«, et engelsk resumé, kilde- og litteraturfortegnelse samt person- og sagregistre.

Blandt de problemer, forf. diskuterer i indledningen, er også historikerens problemer over for den opgave at skulle skrive virksomhedshistorie. »Ud fra en relevant problemstilling må han undersøge de foreliggende kildeudsagn og derefter vurdere den stedfundne udvikling i hovedtræk« (s. 20). Denne og nogle følgende betragtninger kan man naturligvis tilslutte sig, men fristes dog til at spørge, om der som indledning til Hedeselskabets historie er større behov for at præcisere de grundprincipper, en historiker arbejder efter, end i et hvilket som helst andet værk. – Kort og godt: forfatteren er for snakkesalig, hvorved bogen svulmer mere op, end rimeligt er. Andre eksempler skal anføres senere.

I I. hovedafsnit »Grundforbedring og hedesag 1913–33« skildres meget udførligt, hvorledes Hedeselskabets virksomhed i stigende grad spaltes op mellem de to hovedområder: grundforbedring og hedeudnyttelse, fortrinsvis til skovdrift. Siden Enrico Dalgas' død i 1894 varetog hans søn Chr. Dalgas plantningssagen, mens Th. Claudi Westh var leder af grundforbedringsvirksomheden. Forf. graver dybt i problemerne omkring de to mænd og deres virksomhedsområder. Selv om man, som antydnet, kan mene, at han tildeler disse forhold lovlig stor vægt, må man erkende, at det *er* en meget vigtig periode i selskabets historie, vel i virkeligheden den eneste, hvor eksistensen har stået på spil. Det var i disse år, at en ny tids krav fremtvang den største justering i selskabets

kurs. Mange elementer indgår i denne omstillings- og brydningsproces. Stort set var tilplantningen et tilbagelagt stadium. Nu stod hedeplantagerne i en temmelig uproduktiv tilstand og ventede på, at hugsten og dermed et udbytte kunne tage sin begyndelse. Samtidig stillede dansk landbrug stigende krav til jordens ydeevne og åbnede dermed nye arbejdsfelter på grundforbedringsområdet. Under verdenskrigen accentueredes kravet, og den iderige og dynamiske Claudi Westh, der nok i grunden var en sandere arvtager efter gamle Dalgas end dennes egen søn, ønskede i samvirke med landbrugets organisationer, som han ville have med i selskabets ledelse, at sætte stærkt ind på denne front. Han fandt imidlertid Hedeselskabets rammer for snævre og ledelsen for træg og brød derfor i 1918 ud og fik skabt Statens Grundforbedringsvæsen, der skulle virke for grundforbedring også af den normale landbrugsjord, ikke blot de marginale områder, som var Hedeselskabets traditionelle arbejdsfelt. Denne virksomhed skulle støttes på låneordninger, der ikke mindst for de små og dårligst stillede jordbrugere var en forudsætning for fremgang. Men foruden saglige modsætninger spillede også en art generationsskel og personlige modsætninger samt forskelligt politisk tilhørsforhold ind. Tilsammen skabte disse og flere andre komponenter et speget spil, der, ikke mindst ved J. C. Christensens indsats gennem nedsættelse af den såkaldte hedekommission, i første omgang endte med, at Claudi Westh trak det korte strå, at Hedeselskabet ved nedlæggelsen allerede i 1921 af Statens Grundforbedringsvæsen igen overtog hovedrollen på grundforbedringsområdet, og at staten samtidig fik repræsentation i selskabets bestyrelse ligesom også landboforeningerne og husmandsforeningerne. På en vis måde havde Claudi Wesths tanker sejret samtidig med, at han selv blev kørt ind på et sidespor. Det blev derefter J. C. Christensens indsats som bestyrelsens formand 1921-30 at stabilisere forholdet mellem de to virksomhedsområder og skabe øget fasthed i selskabets ledelse.

Sideløbende med dette hovedtema, der betragtet på nærmere hold rummer overordentlig mange facetter, som forf. med imponerende flid har sat sig grundigt ind i, behandles i dette hovedafsnit også de øvrige sider af Hedeselskabets virksomhed. Værd at nævne er de omfattende kulturtekniske arbejder, som i de første år varetoges med stor dygtighed af ingeniør Kr. Thomsen. Også moserne spillede en betydelig rolle, dels som opdykningsobjekt og dels som brændselsreserve, især naturligvis i krigsårene 1914-18.

I 2. hovedafsnit behandles perioden 1933-1946 med hovedvægten på den rolle, Hedeselskabet i 30'ernes kriseår og under 2. verdenskrig spillede som det, forf. kalder »direktorat for krisetidsforanstaltninger«. Som følge af den store arbejdsløshed i landbrugskrisens kølvand og i de første krigsår var regering og rigsdag af beskæftigelsesmæssige grunde

indstillet på stærkt at fremme de aktiviteter, selskabet stod for. Støtten både til Hedeselskabet som sådant og til de privatpersoner og sammenlutninger, der ønskede projekter gennemført, blev øget klækkeligt. Direkte tilskud til arbejds løn, når der beskæftigedes arbejdsløse, supplerede billige statsgaranterede lån. Den socialdemokratisk-radikale regering søgte den betingelse gjort gældende, at aflønningen skulle være tariffmæssig. Dette princip var landbruget og de borgerlige partier ikke indforstået med, hvorfor det måtte modereres til, at lønnen skulle være den på egnen sædvanlige. Efter at regeringspartierne havde erobret flertallet også i landstinget i 1936, kunne tarifklausulen dog gennemføres. Under krigen kom moserne endnu engang i forgrunden, ligesom der selvsagt blev en hidtil ukendt interesse for plantagernes udnyttelsesmuligheder, ja, så stærk, at den kunne give anledning til bekymring. En i 1940 vedtaget landvindingslov satte for alvor Kulturteknisk Afdeling i travl aktivitet. Det var et væsentligt punkt i Hedeselskabets politik i disse år overfor det beskæftigelsesmæssige aspekt tillige at understrege det landbrugsmæssige eller produktive som det, der under mere normale forhold skulle bære virksomheden oppe og udviklingen fremad.

Med afslutningen af 2. verdenskrig begyndte nye perspektiver i samfundsudviklingen at tone frem. Den industrielle udvikling accelererede som aldrig før. Allerede i 1954 oversteg industriproduktionens andel i bruttonationalproduktet landbrugets, og i 1961 overhalede industrieksporten landbrugseksporten. Også denne udvikling kom til at præge Hedeselskabets virksomhed, som det skildres i 3. hovedafsnit »Hedeselskabet i landbrugets tjeneste under Danmarks industrirevolution 1946–1959«. Med en fiks omskrivning af det motto, som ofte er anvendt på Hedeselskabets ældre historie, kalder forf. et underafsnit »Hvad indad tabes, skal udad vindes«. Med byernes vækst og vejnettets udbygning gnavede det moderne industrisamfund løs på landbrugsjorden uden smålige hensyn til dens kvalitet. Hvad var mere nærliggende end efter hollandsk mønster at søge erstatning for dette jordtab ved landvinding på søterritoriet? Omfattende kortlægninger og undersøgelser af Danmarks lavtvandsområder blev sat i gang, og Hedeselskabet kunne i begyndelsen af 1950erne pege på 73 vandområder, dækkende 107.000 ha med tilhørende randområder på 26.000 ha som egnede landvindingsmuligheder. Dette var unægtelig en sag, der på sin vis havde en slående lighed med den gamle hedesag. Den væsentligste forskel var, at landvindingsprojekterne ikke blev udført. Blandt årsagerne anføres protester fra fiskeriorganisationerne, jagtvenner og – som et særligt tidens tegn – naturfredningstilhængere. Men den afgørende grund var nok, at samfundet, som forf. siger (s. 447) »ikke længere tilkendte landbrugets interesser den absolutte førsteprioritet«. Det blev derfor mere på de traditionelle grundforbedringsområder, især dræning, og på det agrar-

tekniske undersøgelses- og forsøgsfelt, bl. a. med jordbundsanalyser og forsøg med kunstig vanding, at selskabet kunne yde bistand til det landbrug, der var kommet i defensiven. På alle virksomhedsområder blev efterkrigstiden præget af store tekniske fremskridt, bl. a. en plov, der kunne gå mere end en meter i dybden, hvilket dog hurtigt viste sig at være for meget af det gode. Ikke sært, at det med sådanne mastodonter i opdyrkningens tjeneste blev nødvendigt at frede hede, hvis mindet om den skulle bevares. Med det Hedeselskabet nært stående Jydsk Landvinding A/S som økonomisk garant indviedes i 1953 den 2000 ha store Kongenshus Mindepark for hedens opdyrkere.

På et enkelt punkt fører forf. fremstillingen helt op til 1970. Dette år gennemførtes en lov, der stort set begrænsede landvinding til allerede dyrkede arealer, og Hedeselskabet gennemførte en vedtægtsændring, der optog landskabspleje blandt dets formål på linie med skovplantning og vandløbsregulering. Herom berettes i 4. hovedafsnit »Naturpleje og arrondering af jord- og skovbrugsarealet 1959–1966«. I denne periode gennemførtes det omstridte Skjernå-projekt, som vel mere end noget andet foretagende har skabt røre om Hedeselskabets forhold til den jyske natur. Allerede i århundredets begyndelse havde Jeppe Aakjær sat Hedeselskabet på anklagebænken. I en kronik i 1909 udnævnte han selskabet til jysk naturs »Indre Mission« og Chr. Dalgas med følge til »Bjergfyrsapostle«. Nu havde Aakjær omsider fået så stort følgeskab, at Hedeselskabet måtte tage kritikken alvorligt. Det blev Frederik Heick, der som direktør fra 1959 tog udfordringen op i positiv ånd og ledte Hedeselskabet ind i den saglige debat om disse problemer, der førte til vedtægtsændringen. Den ændrede holdning blev det sejrsagt så meget lettere for selskabet at indtage, som marginalområdernes produktive betydning var stærkt svindende under landbrugets affolkning. En anden omstændighed, som nok vil medvirke til at skaffe Hedeselskabet tilgivelse for fortidens synder, er, at det har optaget spildevandsrensning som en af sine væsentlige aktiviteter under Teknisk Afdeling.

Om Det danske Hedeselskab som organisation handler 5. hovedafsnit. Den folkelige baggrund var en medlemsskare af noget skiftende omfang. Det kan næppe overraske, at krigsårene af både praktiske og nationale grunde medførte en betydelig medlemstilgang, hvorefter tallet holdt sig på 17–18.000, indtil en vis tilbagegang satte ind i 1960erne. Medlemskredsen fordeler sig over hele landet, men har sine tyngdepunkter i det større jyske landbrug og de jyske byers borgerskab. Selskabets øverste myndighed var og er repræsentantskabet, dels valgt på amtsbasis af de menige medlemmer, dels udpeget af repræsentantskabet selv. Administrationens top er bestyrelsen, og i den fik Landbrugsministeriet som nævnt et medlem ind i 1921 samtidig med, at landboforeningerne og husmandsforeningerne blev repræsenterede med hver

et medlem. I 1932 styrkedes det statslige element med endnu 2 medlemmer udpeget af Landbrugsministeriet, en følge af de stærkt forøgede statsmidler, selskabet fra da af kom til at arbejde med. Samtidig med den øgede statslige indflydelse er der i administrationen sket en gradvis tilnærmelse til normal centraladministrativ praksis, ligesom de ansatte har nærmet sig stedse mere til almindelig tjenestemandstatus. Disse ændringer har tildels været prisen for at bevare Hedeselskabets private status, og de har heller ikke været større, end at selskabet har kunnet fastholde en såpas ubureaukratisk smidighed, at staten har kunnet drage særlig nytte heraf, når ekstraordinære forhold krævede hurtig og meget fleksibel indsats, f. eks. i arbejdsløshedsårene og under krigene.

Forf.s kildegrundlag er naturligvis først og fremmest Hedeselskabets eget arkiv i alle dets øjensynligt noget spegede forgreninger. Desuden er benyttet arkivsager i Landbrugsministeriet og Arbejds- og Socialministeriet samt Statens Planteavlsudvalg. Venstres og Det radikale Venstres arkiver samt Folketingets finansudvalgs protokoller er også inddraget. I det omfang, de er bevaret og har kunnet opspores, er privatarkiver efter de hovedagerende i Hedeselskabet benyttet, tildels suppleret med mundtlige oplysninger fra endnu levende personer eller fra afdøde personers slægtninge. At Hedeselskabets tidsskrift, Rigsdagstidende og i øvrigt de relevante trykte kilder og den trykte litteratur er udnyttet, siger sig selv. Alt i alt et meget omfattende materiale med højst forskellige muligheder for at belyse personer, begivenheder og problemer. Det omfattende arkiv, som Th. Claudi Westh har efterladt, har givet særlige muligheder for at trænge ind i problemerne omkring hans stilling i og uden for Hedeselskabet, muligheder der, som tidligere antydte, er udnyttet næsten for intensivt til skade for balancen og overblikket – i hvert fald for læseren.

Forf. har utvivlsomt arbejdet under et vist tidspres, hvad der i nogen grad præger fremstillingen, som er blevet for bred. Et i og for sig tiltalende ønske om at gøre stilen levende har virket i samme retning og tvært imod hensigten vanskeliggjort tilegnelsen. Enkelte eksempler skal anføres. »En kommission med den overordentlig fredsommelige betegnelse Det erhvervsøkonomiske Raad havde til opgave . . .« (s. 421); » . . . den egentlige landbrugsjord eller »agermarken«, som man mere poetisk benævnte denne del af landbrugsarealet« (s. 33). Se også den malende skildring af 1. verdenskrigs udbrud (s. 57f.) eller af rejsegildet på Vestre Skole i Viborg (s. 393): »Når børn og unge mennesker for fremtiden kastede sig ud i barrierer og tovværk, medens kommandoer fra martialske gymnastiklærere pressede lydbølger mod vægge og loft, kunne de ansvarlige myndigheder være sikker på, at overtømmeret stod sin prøve. Det var nemlig *dansk* tømmer . . .«. En omskrivning af »fanger fra Sdr. Omme« til »'pensionærer' fra det nærliggende hedehjem af samme navn«

(s. 430) er naturligvis ganske vittig, men fremmer faktisk ikke en hurtig opfattelse af tekstens indhold. Irrelevant i sammenhængen er det (s. 416) at oplyse kontorchef Knud Friis-Jespersens senere karriere som amtmand. Helt uforståelig bliver forf. s. 571: »Den klarøjede holdning til de politiske realiteter har til tider givet det indtryk, at selskabet egentlig befandt sig bedst i ophøjet ensomhed. Den isolerede stilling er givet selvsagt . . .«. – Lad dette være nok. Problemet er fremdraget, fordi det unødvendigt har givet bogen et omfang, der meget vel kan skræmme en del læsere bort, mens andre måske kører fast i detaljerne og de sproglige snørkler. Det er synd, for bogen har jo ærinde længere ud end til Hedeselskabets funktionærer og en snæver kreds af faghistorikere.

Også af den grund er det lidt ærgerligt, at bogen har »selskabspolitisk« slagside. Det skal villigt erkendes, at det selskabspolitiske aspekt er vigtigt, og det er forståeligt, at det i særlig grad har fanget forf.s videnskabelige interesse. Men man kommer ikke uden om, at der af et værk som dette ventes en universalbeskrivelse af Hedeselskabet og dets virksomhed. Og betragtet under den synsvinkel savner man mere konkret og systematisk fremstilling på i hvert fald to områder.

Forf. taler ofte i forbigående om distrikterne, bl. a. s. 514: »Selskabets kontakt med 'kunde'- eller 'forbruger'-kredsen rundt omkring i landet varetages af de lokale distriktskontorer, når man ser bort fra laboratoriets virksomhed. På mange måder har hvert distrikt sin egen historie og udviklingsgang, og det indebærer ofte en ret stor selvstændighed i forhold til Viborg«. Det var vel på den baggrund rimeligt, om distrikterne havde fået en samlet beskrivelse. Hvor mange var der, og hvilke områder dækkede de enkelte distrikter? Hvem ledede dem, hvor mange personer beskæftigede de, og hvorledes var deres kompetance? Svar på disse og flere andre spørgsmål er nødvendige for en konkret opfattelse af Hedeselskabets organisation og virkeområde, rent bortset fra, at det vel måtte være en naturlig opgave for bogen at tjene som opslagsværk.

Det andet område, hvor anmelderen savner mere konkret besked, er hele feltarbejdet i videste forstand. Rundt i bogen omtales de hovedaktiviteter, selskabet beskæftigede sig med, og som eksempler anføres enkelte konkrete projekter. Men alt tjener det hovedformål at skildre den selskabspolitiske linie. Det er allerede nævnt, at forf. diskuterer og forkaster den mulighed at behandle »alle tænkelige sags- og emneområder«. Det er umiddelbart indlysende, at man ikke kan eller bør omtale hver dræning, hver udført vandløbsregulering eller hver ejendom, som ved Hedeselskabets medvirken er blevet merglet. Men en middelevj skulle synes mulig. Ville det f. eks. ikke være naturligt i hovedtrækkene at skildre et så stort og omstridt projekt som Skjernå-projektet og andre af de meget store opgaver? Ville det ikke tillige være både naturligt og muligt i en vis periodisk og geografisk sammenfatning, gerne i tabelform, at give et

samlet overblik over virksomheden på de enkelte områder? Det skal indrømmes, at der findes enkelte tabeller med tilløb hertil, men de er spredte og utilstrækkelige. I øvrigt savnes en fortegnelse over dem. I tabel 1 (s. 242–43) oplyses om mergelvirksomheden, men kun fra 1914 til 1926. Tabel 2 (s. 260) belyser tørvefremstillingen, men kun fra 1913 til 1922. Tabel 3 (s. 308) behandler Hedeselskabets plantageanlæg 1907–1931 og siger i øvrigt fejlagtigt, at tallene er »i 1000 ha«. I så fald skulle der i 1931 have været 1,65 mill. km² nåleskov i Jylland! Tabel 4 (s. 453) oplyser for årene 1938, 1950 og 1960 dræningsarbejdets fordeling efter brugsstørrelser, men kun for Viborg- og Odensedistrikterne. Jeg tør naturligvis ikke uden nærmere kendskab til kildematerialet hævde, at det ville være muligt, men nok, at det havde været ønskeligt, om denne virksomhed havde været noget mere omfattende belyst. I en oversigt (s. 484) over ejerforholdene til småplantager oprettet under Hedeselskabets medvirken 1914–66 oplyses, at den næststørste ejergruppe (med 190 plantager) består af »Erhvervsdrivende«. Det er en noget snæver og udefineret betegnelse, såsom listen i øvrigt omfatter bl. a. gårdejere, selskaber, storlandbrugere, forstmænd, landmænd, erhvervsdrivende i København, husmænd, boelsmænd, skovejere, erhvervsdrivende i udlandet m. fl. I tabel 8 (s. 544) oplyses Hedeselskabets driftsindtægter 1914–64/65. De flyder af 5 kilder: medlemsbidrag, legater og fonds, erhvervsindtægter, refusioner og statstilskud. Forskydningen mellem disse indtægtskilder er naturligvis iøjnefaldende. Men forf. burde have foretaget en sammentælling, hvorved den læser, der ikke har en regnemaskine ved hånden, straks kunne se, at de samlede driftsindtægter i 1914 var 345.000 kr. og i 1964/65 30.226.000 kr. – altså godt på vej mod en 100-dobling. Ville det for øvrigt have været muligt at meddele en statusoversigt?

Efter disse indvendinger skal det fremhæves, at forf. har været meget betænkt på at afbøde værkets uoverskuelighed med både den indledende oversigt, afsnittet med opsummerende bemærkninger og sidst, men ikke mindst, det fyldige engelske resumé. Hertil kun den lille undrende bemærkning, at der i resuméet indføres momenter, som ikke forekommer i teksten, f. eks. vil man forgæves søge regeringen Knud Kristensen omtalt andre steder end her. På en vis måde fornemmes det, som om det først er med udarbejdelsen af resuméet, at forf. har fået stoffet under fuld kontrol.

Bogens registre lader lidt tilbage at ønske m. h. t. konsekvens, f. eks. er aa inde i navne sat foran a, men som begyndelsesbogstav sidst i alfabetet. I øvrigt vil man også i registret forgæves søge Knud Kristensen, da det, uden at det er oplyst, ikke omfatter resuméet.

Som det formentlig vil være fremgået, går indvendingerne mod det foreliggende arbejde mest på praktiske og formelle forhold. At vi i an-

ledning af Det danske Hedeselskabs 100-års jubilæum har fået en virksomhedshistorie af solid videnskabelig karat, kan ikke anfægtes. Skulle der i fremtiden, som der i fortiden har været nogen tilbøjelighed til det, opstå mytedannelser omkring Hedeselskabet, hvad dog næppe er sandsynligt, sker det i hvert fald ikke med støtte i Erik Helmer Pedersens arbejde så lidt som i Fridlev Skrubbeltrangs første del.

JENS HOLMGAARD